

Список використаної літератури

1. Конституція України // ВВР України. – 1996 – № 30.
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» // ВВР України. – 1994 – № 13.
3. Цивільний кодекс України. – К., 2006.
4. Хаметов Р. Привласнення авторства в дисертаціях // Російська юстиція. – 2000. – № 8 – С. 82-85.
5. Курилін І. Р. Визначення шкоди, завданої злочинами у сфері інтелектуальної власності // Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ України. – 2005. – № 6. – С. 306-314.
6. Пічкур О. Актуальні проблеми захисту прав інтелектуальної власності // Юридична газета. – 2006. – 16 червня (№ 11).
7. Коваль А. М. Кримінальна відповідальність за порушення авторського права і суміжних прав: теорія та практика. – К., 2005.
8. Сіренко І. Юридична природа прав на об'єкти інтелектуальної власності // Українське право. – 2007. – С.132-135.
9. Денисюк О. П. Проблеми та перспективи розвитку охорони інтелектуальної власності в Україні // Адвокат. – 2009. – № 7 – С. 38-41.

Надійшла до редакції 14.03.2011

КУЛИК Л. М., кандидат юридичних наук
(Запорізький юридичний інститут
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ)

УДК 343.9

ПРАВОВІ ЧИННИКИ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

Окреслено основні правові чинники незаконного обігу зброї в Україні, аналізу сучасних тенденцій та позицій щодо проблеми відсутності вітчизняного законодавства про зброю та шляхів її вирішення.

Ключові слова: правові чинники (детермінанти), зброя, вогнепальна зброя, законодавство про зброю

Очерчены основные правовые детерминанты незаконного оборота оружия в Украине, анализу современных тенденций и позиций относительно проблемы отсутствия отечественного законодательства об оружии и путей ее решения.

Ключевые слова: правовые детерминанты, оружие, огнестрельное оружие, законодательство об оружии

The article aims to outline main legal determinants of arms trafficking in Ukraine and to analyze contemporary tendencies and opinions concerning the issue of absence of Ukrainian legislation for weapon and ways of solving this problem.

Keywords: legal determinants, weapon, fire arms, legislation for weapon

Провідне місце в механізмі правового регулювання діяльності щодо боротьби зі злочинами, що вчиняються з використанням зброї, займають закони та інші законодавчі акти України. Причому їх значення в ході становлення правової держави має постійно зростати, оскільки верховенство закону є невід'ємною ознакою останньої. Верховенство закону виявляється передусім у суворій відповідності йому всіх інших нормативних актів, оскільки закони (після Конституції) мають найвищу юридичну силу. Вони регулюють найважливіші питання державного та суспільного життя, їх норми складають серцевину, фундамент формування й розвитку правових норм.

Одним із головних напрямків удосконалення боротьби зі злочинами, що вчиняються з використанням зброї, підвищення ефективності правового регулювання обігу зброї в Україні в наш час є прийняття Закону «Про зброю», в якому на законодавчому рівні було б визначено правила обігу зброї на території України.

Тема статті відповідає положенням Указу Президента України від 18.02.2002 р. № 143/2002 «Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» та Указу Президента України від 10.07.2005 р. № 1119/2005 «Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності».

Метою статті є окреслення основних правових чинників незаконного обігу зброї в Укра-

їні. Дослідницьке завдання полягає у аналізі сучасних тенденцій та позицій щодо проблеми відсутності вітчизняного законодавства про зброю та шляхів її вирішення.

Проблема запобігання «збройній» злочинності у різний час була об'єктом дослідження багатьох вчених-криміналістів. Слід виділити фундаментальні праці таких вітчизняних та російських учених, як М.С. Грінберг, В.П. Ємельянов, Д.А. Корецький, О.П. Литвин, П.С. Матишевський, В.О. Навроцький, Л.Ф. Соколов, В.П. Тихий, В.І. Ткаченко та інші. Вагомий внесок у розробку проблеми «збройних» злочинів у контексті з іншими питаннями кримінального права та криминології внесли О.М. Бандурка, В.В. Голіна, І.М. Даньшин, І.І. Карпець, О.М. Костенко, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, О.М. Литвак, В.В. Лунєєв, М.І. Мельник, С.Ф. Мілюков, В.П. Філонов, М.І. Хавронюк та інші.

Численні повідомлення засобів масової інформації про незаконне використання зброї, вчинення терористичних актів та інших небезпечних злочинів досить яскраво свідчать про те, до чого може призвести безконтрольне володіння вогнепальною зброєю.

Функціонування чинної системи запобігання залежить від урахування дії всього комплексу детермінант вчинення злочинів з використанням зброї, серед яких слід виділити такі:

- незаконний обіг зброї, який впливає на її розповсюдження. Виділяють самостійні криміногенні чинники цього явища: соціально-економічні, соціально-культурні, виховні, політичні, правові, організаційно-управлінські та технічні;

- культ насильства та жорстокості у засобах масової інформації, художніх та телевізійних фільмах, який становить масовий інтерес, що накладає відбиток на психічно невірноважених людей, а особливо на ще не сформовану психіку неповнолітніх, оскільки вчинення злочинів зі зброєю в руках, навіть без її застосування, є проявом насильства, демонстрацією сили, доказом її;

- наявність корупційних тенденцій у державному апараті. Можливість обійти закон за допомогою хабара або протекціонізму дозволяє певним представникам кримінальних структур як здійснювати незаконний обіг зброї, так і уникати відповідальності за цю діяльність;

- лібералізація державної політики щодо обігу зброї. Як позитивний приклад позиції держави щодо придбання зброї часто наводять ситуацію в США. Друга поправка до американської Конституції, прийнята ще у 1789 р., гарантує кожному громадянину США право на володіння і носіння вогнепальної зброї. Проте слід нагадати про факти застосування зброї у навчальних закладах та інших громадських місцях США, які викликали широкий резонанс у світовій спільноті.

Крім того, на думку психологів, факт наявності у людини ножа викликає бажання куди-небудь його встромити. У багатьох з тих, хто починає носити вогнепальну зброю, протягом перших 2-3 місяців поступово з'являється нав'язливе бажання її застосувати [1, с. 477].

Прибічники лібералізації державної політики щодо обігу зброї, зокрема короткоствольної вогнепальної зброї (пістолетів та револьверів), обґрунтовують свою позицію такими аргументами: вогнепальна зброя є ефективним засобом реалізації громадянами конституційного права на самозахист; переважна кількість цивілізованих країн надали таке право своїм громадянам і це сприяло зменшенню кількості насильницьких злочинів проти особи; офіційно зареєстрована зброя, як правило, не використовується при вчиненні умисних злочинів; наявність короткоствольної вогнепальної зброї на руках у населення не зможе викликати зростання злочинності; військово-промисловий комплекс України спроможний не тільки задовольнити попит на зброю всередині країни, а й виробляти її на експорт; зростаючий попит на зброю стане важливим фактором нарощування виробництва не тільки збройових підприємств, а й підприємств економіки України в цілому, завдяки чому будуть створені нові робочі місця, зменшиться безробіття в державі тощо; висока ціна та податок на зброю як особливий вид власності сприятимуть поповненню державного бюджету і виключать суцільну мілітаризацію населення; держава не в змозі поки що гарантувати безпеку своїм громадянам від злочинних посягань, а можливість збройної відсічі стане стримувальним фактором для значної частини злочинців; перевірка наявності та стану вогнепальної зброї – це платна послуга, кошти за її проведення можна використати хоча б і на організацію правової пропаганди серед населення. Вводяться обов'язкові спеціальні курси з вивчення основ чинного законодавства щодо зброї, конструкції зброї, правил безпечного поводження з нею та проведення практичних стрільб для осіб, які

хочуть придбати зброю; введення цього закону в дію не потребує фінансових витрат з Державного бюджету, а, навпаки, надасть змогу отримати в бюджет додаткові кошти, відкрити нові робочі місця; оскільки торгівля зброєю є монополією держави, доходи від її реалізації стануть важливим джерелом поповнення державного бюджету; право володіння короткоствольною вогнепальною зброєю своїм громадянам, як і в усіх демократичних державах, вплине на стабілізацію громадського порядку, зменшить кількість злочинів проти особи і проти власності. Окрім цього, автори законопроекту вважають, що зброя, яка офіційно зареєстрована і зберігається громадянами на законних підставах, для вчинення умисних злочинів не використовується. Крім того, особа отримує право володіти зброєю тільки при згоді на обов'язковість перевірки наявності та стану вогнепальної зброї за місцем проживання її власника.

Сучасні реалії переконують: актуальність прийняття Закону України «Про зброю» очевидна. Проблеми, що виникають в Україні у зв'язку з розповсюдженням зброї, пов'язані насамперед з відсутністю чіткої законодавчої бази, яка дозволяла б контролювати її обіг. Нині ці питання регулюються, в основному, відомчими нормативно-правовими актами.

На нашу думку, небезпечність надання громадянам права на придбання, зберігання і носіння короткоствольної вогнепальної зброї (пістолетів і револьверів) полягає у такому: 1) короткоствольна вогнепальна нарізна зброя більш небезпечна ніж інша; 2) носіння, перевезення і зберігання вогнепальної зброї не потребує спеціальних захисних засобів як при аналогічних діях, пов'язаних з хімічними, радіоактивними та іншими речовинами, поводження з якими може заподіяти шкоду самому злочинцеві; 3) її застосування за умови її справності та відповідного спорядження не потребує спеціальних навичок; 4) відносна легкість заподіяння шкоди, у тому числі й через необережність; 5) застосування вогнепальної зброї в громадських місцях може призвести до великої кількості жертв. Тобто вільний обіг такої зброї загрожує ускладненню і без того напруженої криміногенної ситуації в країні та може поставити державу в залежність від кримінальних структур. Тригону викликає ще й те, що з використанням вогнепальної зброї злочини вчинюються по всій території України. І це при тому, що правоохоронними органами, зокрема міліцією, кілька разів на рік проводяться заходи щодо добровільної здачі зброї. Не важко спрогнозувати, що злочинці, які незаконно зберігають зброю, намагатимуться її легалізувати. З цього приводу виникає ще одне спірне запитання: чи не стануть власники короткоствольної вогнепальної зброї мішенню для криміналітету? Адже нині, щоб озброїтись, злочинці нападають на працівників міліції. Ось чому вважаємо сумнівною аргументацію прихильників ідеї озброєння громадян з метою самозахисту. Більш того, практика свідчить, що наявність зброї не завжди може виступати надійним засобом самозахисту. Проведене в США дослідження дозволило визнати помилковою уяву про те, що наявність вогнепальної зброї захищає людину від насильства. Під час дослідження виявлено, що в тих домівках, де зафіксовано факт володіння зброєю, члени родини гинули втричі частіше, ніж в тих, де зброї не було [2, с. 186].

Іноді прибічники ідеї вільного обігу короткоствольної зброї посилаються на досвід зарубіжних держав, не замислюючись над проблемами нашого суспільства, економічною та політичною ситуацією в державі і, врешті-решт, менталітетом наших громадян. Дійсно, громадяни деяких країн мають право на володіння короткоствольною зброєю, в інших – передбачено придбання громадянами зброї травматичної дії [3, с. 32-35]. А чому ми не беремо, скажімо, прикладу з Нідерландів, де заборонено не лише придбання короткоствольної вогнепальної зброї, а навіть виготовлення іграшок, що імітують її?

Спроби зупинити розповсюдження стрілецької зброї розпочала ООН. За даними цієї організації, у світі налічується як мінімум півмільярда одиниць вогнепальної зброї, чого достатньо, щоб озброїти кожного дванадцятого жителя планети. Не важко уявити, які наслідки можуть мати така ситуація.

Під час прийняття закону, що безпосередньо впливатиме на криміногенну обстановку в державі, не можна не враховувати й такого чинника, як людська психологія, а також те, що значна частина громадян перебуває під впливом стресів. Досить зіпсувати людині настрій, образити, принизити, що нерідко трапляється в житті, – і в хід можуть піти «аргументи», результати яких не прогнозовані. Це підтверджують факти побутової злочинності. Ми підтримуємо думку В.І. Шакуна про те, що вже в самому механізмі зброї закладена її функція, яка колись має себе реалізувати. Тому, вручаючи людині на законних підставах зброю, таким чином да-

ється дозвіл на її застосування, і треба мати дійсно великий самоконтроль, мужність, відповідальність, щоб не застосувати зброю без причини [1, с. 477-478].

Важко погодитись також із тим, що зброя може стати джерелом наповнення бюджету. Відповідно до цього, слід було б дозволити і вільний продаж наркотиків, не обмежувати реалізацію неповнолітнім спиртних напоїв та цигарок. Натомість, на нашу думку, необхідно було б передбачити надання громадянам права придбання з метою самооборони спецзасобів – пістолетів та револьверів вітчизняного виробництва, споряджених гумовими кулями чи іншими кулями непроникної дії. Адже ці пристрої до вогнепальної зброї не належать і, що важливо, унеможливають проникаюче поранення під час застосування. Проте й на них необхідно отримувати дозвіл, якому повинна передувати процедура перевірки особи.

У криминологічній науці розглядаються умови, що сприяють вчиненню тяжких злочинів, і правова регламентація питання про зброю входить до низки заходів щодо їх усунення. У чинному кримінальному законодавстві передбачена відповідальність за недбале зберігання вогнепальної зброї (ст. 264 КК України). І це не випадково, оскільки процедура видачі дозволу громадянам на придбання мисливської та газової зброї потребує удосконалення. Зокрема, характеристику за місцем проживання особи, яка бажає придбати зброю, надає дільничний інспектор міліції. Однак, враховуючи перевантаженість дільничних інспекторів, що пов'язано насамперед з великою кількістю громадян, які проживають на конкретній територіальній дільниці, можна зробити висновок про неможливість надання об'єктивної характеристики певній особі, яка претендує на володіння зброєю. Це призводить до формалізму: перевіряючи за паспортом дільниці певну особу, деякі дільничні інспектори у випадку відсутності особи на обліку дають позитивну характеристику. Ситуація може бути виправлена тільки в тому випадку, коли чисельність громадян на адміністративно-територіальній дільниці буде реально відповідати тій роботі, яку повинен проводити дільничний інспектор, а не нараховуватиме десятки тисяч осіб, як ми маємо на сьогодні. Особливо ця проблема стосується міст. Ще більшу тривогу викликає ситуація стосовно довідок з психоневрологічних та наркологічних диспансерів, необхідних для отримання дозволу на придбання зброї. Не є таємницею, що облік осіб, який здійснюється цими закладами, не відповідає реаліям життя: поповнення обліку відбувається повільними темпами, переважно за сигналами МВС, РВВС та міських і районних лікарень. Тому не завжди дозвіл на право придбання зброї може бути виданий здоровій особі. Кількість осіб, які перебувають на обліку в наркологічних диспансерах, значно менша, ніж кількість осіб, які фактично вживають наркотичні препарати та алкоголь. Подібну ситуацію маємо також з особами, які страждають на психічні розлади і мають психічні вади. Не всі з них звертаються за допомогою до спеціалізованих лікувальних закладів, у більшості випадків вони потрапляють у поле зору психіатрів тоді, коли їх поведінка починає виходити за межі певних норм. Таким чином, той факт, що особа не перебуває на обліку в будь-якому з вищезазначених закладів, ще не є гарантією того, що вона в разі володіння вогнепальною зброєю не буде створювати небезпеку для суспільства.

Складна соціально-економічна ситуація, що склалася в Україні – високий рівень безробіття, масові невиплати заробітної платні, низький рівень матеріального забезпечення і соціального захисту населення, втрата соціальних орієнтирів та невпевненість у майбутньому, – призводить до дисбалансу у психічному здоров'ї суспільства, наслідком чого є зростання кількості суїцидів. Одним з найпоширеніших способів є самогубство з використанням вогнепальної зброї. Наприклад, у США, де вогнепальна зброя найбільш доступна, вона використовується у 60 % від усіх суїцидів. У Канаді, де вогнепальна зброя менш доступна, з її використанням вчиняється вдвічі менше суїцидів. За даними Українського НДІ соціальної та судової психіатрії, Україна увійшла до групи країн з високим рівнем суїцидальної активності. Тому легалізація права на володіння зброєю для цивільного населення України може стати «останнім аргументом» для осіб, які перебувають на межі нервового стресу.

Надання дозволу на придбання зброї не передбачає обов'язкової співбесіди з психологом, який був би спроможний зробити кваліфікований висновок стосовно можливих наслідків придбання зброї конкретною особою. Одним з найвагоміших аргументів на користь того, що легалізація права на зброю для цивільного населення України передчасна, є тенденція до руйнування системи моральних цінностей суспільства. Розглядаючи причини і умови злочинів, що вчиняються з використанням зброї, можна зробити висновок, що сама зброя вже є не тільки

засобом їх вчинення, а стає одним з вирішальних чинників. Все частіше злочини корисливої мотивації (наприклад, розбої) вчиняються з використанням не холодної, а вогнепальної зброї. Як правило, це зброя, що потрапила до України злочинним шляхом. Такий вид злочину, як хуліганство, досить часто супроводжується демонстрацією наявності зброї. У переважній більшості випадків зброя використовується для залякування і доказування сили, а не як засіб самозахисту, як це намагаються представити вищевказані прибічники легалізації вільного продажу зброї в Україні.

Руйнування системи моральних цінностей у суспільстві призводить до знецінення найбільшого блага, яке дано людині, – життя. Суспільство, яке не може ефективно контролювати та попереджувати прояви алкоголізму, наркоманії, токсикоманії, отримує як наслідок зростання побутових конфліктів, що переростають у вбивства із застосуванням підручних засобів: кухонних ножів, сокир, молотків тощо. Виникає питання: що буде, якщо дати можливість такому суспільству озброїтися? З огляду на це на сьогодні легалізація права на придбання та володіння короткоствольною нарізною вогнепальною зброєю для цивільного населення України є передчасною. Одержання громадянами в органах внутрішніх справ дозволу на придбання мисливської гладкоствольної нарізної або комбінованої зброї повинно бути удосконалене з метою недопущення соціально небезпечних наслідків. Тобто, крім обмежень за віком, а також представлення до органів внутрішніх справ необхідних на сьогодні документів (картки-заяви, платіжного доручення (квитанції) установи банку про оплату послуг на видачу дозволу, медичного висновку лікувального закладу про відсутність протипоказань, що перешкоджають одержанню дозволу на придбання або зберігання зброї, пред'явлення паспорта або документа, який засвідчує особу, та в деяких випадках мисливського квитка [4, с. 59], пропонуємо доповнити вказаний перелік обов'язковою консультацією психолога УМВС або РВВС із застосуванням необхідних психологічних тестів.

Отже, аргументами передчасності та недоцільності надання громадянам права на придбання, зберігання і носіння короткоствольної вогнепальної зброї (пістолетів і револьверів) є такі: 1) вільний обіг короткоствольної вогнепальної зброї призведе до ускладнення криміногенної обстановки у зв'язку з легалізацією так званих «кримінальних стволів»; 2) надзвичайно ускладнить криміногенну обстановку в державі та обставина, що на руках у населення, більшість якого не має ані найменшої уяви про поводження зі зброєю та про безпеку, яку вона в собі приховує, з'являться нові сотні тисяч одиниць вогнепальної зброї; 3) зросте злочинність на побутовому рівні, оскільки, за спостереженнями соціологів, психіатрів, у зв'язку з економічними та політичними негараздами значна кількість громадян постійно перебуває у стресовому стані, на межі нервового зриву; 4) високі ціни на зброю зроблять її недоступною для громадян середнього і нижче середнього достатку, право на самозахист за допомогою вогнепальної зброї зможуть реалізувати тільки заможні громадяни, зросте кількість злочинів з метою заволодіння зброєю; 5) ускладниться процес здійснення належного контролю за зберіганням та використанням вогнепальної зброї; 6) зросте кількість нещасних випадків у зв'язку з необережним поводженням зі зброєю; 7) на сьогодні законодавчо неврегульованими залишилися питання використання, застосування вогнепальної зброї цивільним населенням з метою самозахисту; 8) не налагоджена система спеціалізованого навчання цивільного населення правилам поводження з вогнепальною зброєю та вивчення основних вимог чинного законодавства про зброю.

Вважаємо, що у проекті Закону України «Про зброю» необхідно також передбачити таке: до переліку дій, що складають зміст обігу зброї, включити пересилання зброї; передбачити в цьому проекті обіг усієї бойової зброї, яка є на озброєнні армії; передбачити заборону на видачу ліцензій щодо права займатися приватною охоронною і детективною діяльністю особам, які мають судимість за вчинення умисних злочинів; передбачити як підставу для анулювання ліцензії у громадян та охоронних підприємств втрату і незаконне використання зброї; посилити відповідальність за порушення правил обігу цивільної зброї.

Вважаємо, що сучасні умови життя поставили нагальне питання про прийняття законодавства про зброю та здійснення державного контролю за її обігом. На нашу думку, при прийнятті законодавства про зброю необхідно особливу увагу звернути на такі питання: обмеження розповсюдження вогнепальної зброї; забезпечення суворого контролю за розробкою та використанням вогнепальної зброї з метою запобігання можливим шкідливим наслідкам; підвищення

рівня спеціальної підготовки осіб, котрі отримали право на використання вогнепальної зброї; прийняття загальнообов'язкових правил перевезення та транспортування зброї, її складових частин та боєприпасів до неї.

Зрозуміло, що в наш час повна заборона розповсюдження вогнепальної зброї неможлива. Проте цілком можливе часткове її обмеження, котре застосовується у будь-якому цивілізованому суспільстві. При цьому необхідно пам'ятати, що всі законодавчі обмеження будуть працювати певною мірою тільки щодо громадян, котрі дотримуються вимог законодавства, чого не можна сказати про злочинців. Контроль за використанням вогнепальної зброї має невеликий вплив на злочинців, які не звертають уваги на наявні в суспільстві обмеження.

Список використаної літератури:

1. Шакун В.І. Суспільство і злочинність. – К., 2003.
2. Бартол К. Психологія кримінального поведіння. – СПб., 2004.
3. Шкурлатов Р. Острый вопрос: разрешат ли гражданам России свободно приобретать оружие? // Офицеры. – 2004. – № 2. – С. 32-35.
4. Зброя: придбання, зберігання, використання: Зб. нормат. актів / Уклад. А.С. Мацко, І.В. Бойко. – К., 1998.

Надійшла до редакції 19.02.2011

ЮЗІКОВА Н.С., кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара)

УДК 343.915

**НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТАВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА
ДО СОЦІАЛЬНО НЕПРИЙНЯТНИХ ПРОЯВІВ У ПОВЕДІНЦІ
НЕПОВНОЛІТНІХ (1917-1948 рр.)**

Науково-теоретичний аналіз ставлення суспільства до соціально неприйнятних проявів у поведінці неповнолітнього побудовано у напрямку дослідження шляхів подолання безпритульності, запобігання правопорушенням та злочинам, а також розкриття особливостей кримінальної відповідальності, покарання й процесу перевиховання неповнолітніх правопорушників у період 1917–1948 років.

Ключові слова: суспільство, особистість, безпритульність, неповнолітній, виховання

Научно-теоретический анализ отношения общества к социально неприемлемым проявлениям в поведении несовершеннолетнего построено в направлении исследования путей преодоления беспризорности, предупреждения правонарушений и преступлений, а также раскрытия особенностей уголовной ответственности, наказания и процесса перевоспитания несовершеннолетних правонарушителей в период 1917–1948 годов.

Ключевые слова: общество, личность, беспризорность, несовершеннолетний, воспитание

Scientifically theoretical analysis of the attitude of a society to socially unacceptable displays in behaviour of the minor it is constructed in a direction of research of ways of overcoming of homelessness, the prevention of offences and crimes, and also disclosures of features of the criminal liability, punishment and process of re-education of minor offenders during 1917–1948.

Keywords: a society, the person, homelessness, the minor, education

Соціально прийнятний розвиток особистості неповнолітнього – це процес, що відбувається у межах соціальної структури суспільства. Відповідне ставлення є певним відображенням соціальних інститутів: політичного, економічного, соціального, культурно-виховного (державна, сім'я, школа, релігія). Традиційно при входженні індивіда у сприятливе соціальне середовище він проходить три фази свого становлення як особистості: адаптацію, індивідуалізацію та інтеграцію. Тому на кожному рівні відповідно до функціонального спрямування соціального інституту повинен будуватись соціально прийнятний простір для дитини, а в цілому – стратегія розвитку особистості неповнолітнього, що у подальшому формує мотивацію до соціально прийнятних чи неприйнятних проявів у поведінці дитини.

